

21. Поппер К. Логика научного исследования // Поппер К. Логика и рост научного знания. – М.: Прогресс, 1983. – С. 33-235.
22. Such J. Problemy weryfikacji wiedzy. – Warszawa, 1975.
23. Підгаєцький В. В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ століття. – Дніпропетровськ, 2001.
24. Pastorczak Z. Metodologiczne i prawne problemy wersji kryminalis- tycznej. – Warszawa, 1985.
25. Цлаф В. М. Теория управления социально-деятельностными системами. – Самара, 2009.

Надійшла до редакції 20.01.2011

СКРЯБІН О.М., кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 159.934 : 378.634

ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АДВОКАТІВ

Стаття присвячена виявленню юридично-психологічних аспектів професійної підготовки майбутніх адвокатів, проведенню аналізу та розроблення пропозицій стосовно внесення змін у законодавство, що регламентує діяльність адвокатів, та порядку складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури.

Ключові слова: професійна підготовка, психологічна підготовка, правозахисна діяльність, компетентність, адвокати.

Стаття посвящена выявлению юридически-психологических аспектов профессиональной подготовки будущих адвокатов, анализу и разработке предложений по внесению изменений в законодательство, регламентирующее деятельность адвокатов, а также порядка сдачи квалификационных экзаменов в региональных квалификационно-дисциплинарных комиссиях адвокатуры.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, психологическая подготовка, правозащитная деятельность, компетентность, адвокаты.

The article is devoted to revealing of legal and psychological aspects of vocational training of the future lawyers, the analysis and development of offers on modification in the legislation regulating activity of lawyers, and also to the order of delivery of promotion examinations in the regional qualification and disciplinary commissions of legal profession.

Key words: vocational training, psychological preparation, lawyers activity, competence, lawyers.

Професійна правозахисна діяльність по своїй суті має високоморальний характер, базується на довірчих стосунках адвоката з клієнтом. Захищаючи права і законні інтереси останнього, адвокат вступає в складні відносини з судом, різними державними, зокрема правоохоронними, органами. Адвокати беруть на себе відповідальність за долі людей. Ми вважаємо, що більша частина представників цієї професії – чесні й порядні люди, для яких закон, честь і гідність людини, професійна етика, адвокатська таємниця, принципи адвокатської діяльності є головними орієнтирами в професійній діяльності. Проте у практичній діяльності зустрічаються молоді адвокати, які недостатньо професійно та психологічно підготовлені до виконання адвокатської діяльності. На нашу думку, це пов'язано з тим, що сьогодні у вищих навчальних закладах України адвокатській професії спеціально не навчають, і про те, як здійснювати захист, представництво, виконувати інші види адвокатської діяльності, майже не пишуть і не розповідають. Серед вищих навчальних закладів, які б готували професійно компетентних адвокатів, відома тільки Академія адвокатури України [1].

У зв'язку з цим останнім часом у юридичній психології активно проводяться дослідження, пов'язані з професійною діяльністю адвокатів. Ці розробки покликані підняти на новий рівень процес здійснення захисту прав громадян в нашій країні, зробити його ефективнішим.

Дослідженням проблем інституту захисту прав і свобод людини та громадянина, включаючи питання адвокатури, займалися К.Н. Апраксін, Т.В. Варфоломеева, Д.П. Ватман, В.В. Медведчук, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, П.В. Хотенець, М.Й. Штефан тощо. Питання застосування психологічних знань у діяльності адвоката розглядали такі вчені, як: О.М. Бандурка [2], В.В. Бедь [3], С.П. Бочарова [2], Э.В. Землянська [2], та

ін. Однак юридично-психологічні аспекти професійної підготовки майбутніх адвокатів у науковій літературі спеціально не досліджувались.

Метою статті є виявлення юридично-психологічних аспектів професійної підготовки майбутніх адвокатів, проведення аналізу та розроблення пропозицій стосовно внесення змін у законодавство, що регламентує діяльність адвокатів, та порядку складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури.

Вміння надавати висококваліфіковану юридичну допомогу в будь-якій із існуючих галузей сучасного права – завдання, посилене тільки професійно та психологічно підготовленому адвокату. Так, у п. 2, 3 Програми складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури, затвердженої протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України № 6/2 від 1 жовтня 1999 р. [4] (далі – Програма складання кваліфікаційних іспитів) зазначено, що програма письмового іспиту містить три розділи, які передбачають відповідно значення 22, 21 та 16 документів правового змісту з питань цивільного, сімейного, житлового, трудового, земельного, цивільно-процесуального, господарського, господарсько-процесуального, адміністративного, адміністративно-процесуального, кримінального та кримінально-процесуального законодавства України. Програма усного іспиту містить п'ятнадцять розділів, зокрема: I. Історія адвокатури. Правове становище адвокатури та адвокатська діяльність; II. Правила адвокатської етики; III. Конституційне законодавство; IV. Цивільне право; V. Цивільно-процесуальне законодавство; VI. Кримінальне право; VII. Кримінально-процесуальне законодавство; VIII. Господарське законодавство; IX. Законодавство про працю; X. Житлове законодавство; XI. Сімейне законодавство; XII. Законодавство про адміністративні правопорушення та адміністративне судочинство; XIII. Бюджетне, податкове та митне законодавство; XIV. Законодавство про довкілля (земельне, водне, про надра тощо); XV. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Проведений аналіз ч. 2 Порядку складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури, затвердженого протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України № 6/2 від 1 жовтня 1999 р. [5] (далі – Порядок складання кваліфікаційних іспитів) свідчить, що на першому етапі заявник подає заяву про допуск до складання кваліфікаційних іспитів, нотаріально посвідчені документи про вищу юридичну освіту, підтвердження про стаж роботи за спеціальністю юриста або помічника адвоката не менше двох років, а також пред'являє паспорт громадянина України. Після цього подані документи реєструються секретарем Палати у журналі реєстрації заяв. Претенденту видається під розписку Програма складання кваліфікаційних іспитів, затверджена вищою кваліфікаційною комісією адвокатури (ВККА), з умовою, щоб на підготовку до іспиту Заявник мав не менше 30 діб.

Таким чином, у Порядку та Програмі складання кваліфікаційних іспитів нами виявлені певні недоліки, зокрема:

По-перше, зі змісту Порядку складання кваліфікаційних іспитів видно, що регіональні кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури (далі – РКДКА) професійно-психологічну підготовку майбутніх адвокатів не здійснюють, а тільки надають час на самостійну підготовку до іспиту терміном не менше 30 діб. У зв'язку з цим на практиці виникають проблеми та труднощі у самостійній підготовці майбутніх адвокатів до складання іспиту, які не працювали помічниками адвокатів, а мали лише стаж роботи юриста в одній із галузей права.

По-друге, відповідно до Програми складання кваліфікаційних іспитів письмовий іспит передбачає складання заявником позовних заяв, апеляційних скарг, доповнень до апеляцій, касаційних скарг, письмових зауважень тощо. У програмі передбачені тільки назви цих документів, у зв'язку з чим майбутні адвокати навчаються складати процесуальні документи тільки за допомогою спеціальної теоретичної літератури.

По-третє, добре підготуватись до питань, які містяться у теоретичній частині Програми складання кваліфікаційних іспитів, можуть, на нашу думку, особи, які мають практичний стаж роботи помічника адвоката, оскільки розкриття цих питань передбачає застосування знань, вмінь та навичок адвокатської діяльності. Наприклад, у Розділі V. Цивільно-процесуальне законодавство: питання 20. Надання адвокатом правової допомоги у зв'язку з переглядом судових рішень за нововиявленими та винятковими обставинами; питання 21. Виконання судових рішень. Подання адвокатом юридичної допомоги сторонам на цій стадії; питання 22. Зупинення та закриття провадження у справі. Залишення заяви без розгляду. Надання адвокатом правової допомоги у таких ситуаціях.

Вважаємо, що також потрібно звернути увагу на ст. 2 Закону України “Про адвокатуру” від 19 грудня 1992 р. [6], згідно з якою адвокатом може бути особа, яка має вищу юридичну освіту, підтверджену дипломом України або відповідно до міжнародних договорів України дипломом іншої країни, стаж роботи у галузі права не менше двох років, володіє державною мовою, склала кваліфікаційні іспити, одержала в Україні свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та прийняла Присягу адвоката України, а також на п. 4 ч. 2 Порядку складання кваліфікаційних іспитів [5], відповідно до якого до стажу роботи за спеціальністю юриста зараховується перебування на посадах судді, прокурора, слідчого, юрисконсульта, нотаріуса, а також інших посадах, які відповідно до кваліфікаційних вимог потребують наявності вищої юридичної освіти як підстави для заняття такої посади. Цей стаж набувається після здобуття вищої юридичної освіти з присвоєнням кваліфікації не нижче бакалавра – цей факт підтверджується відповідним дипломом.

Підсумовуючи вищевикладене, доходимо логічного висновку: якщо особа, наприклад, займалась нотаріальною діяльністю і мала знання, вміння та навички у галузі сімейного, цивільного, земельного законодавства, то після складання іспиту і отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю вона стала фахівцем майже в усіх галузях права.

Пропозиціями робочої групи ВККА щодо проекту закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” [7] передбачено внести зміни до ст. 12: особа, яка склала кваліфікаційний іспит для отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, повинна пройти стажування протягом шести місяців у адвоката (адвокатському бюро, адвокатській фірмі, адвокатському об’єднанні) згідно з Положенням про стажування і Програмою стажування, які затверджуються з’їздом адвокатів України як вищим органом Національної асоціації адвокатів України. Проте, на нашу думку, у особи яка вже склала іспит, не буде достатньої мотивації для проходження цього стажування. Ми вважаємо, що майбутнім адвокатам потрібно ще до складання іспиту проходити стажування і набувати практичного досвіду, необхідного для здійснення адвокатської діяльності.

На думку Л.А. Скабеліної, досвідчений адвокат – завжди добрий психолог-практик. Він відчуває людей, може передбачити їх реакції, прогнозувати поведінку, заспокоїти клієнта, знизити ступінь тривожності, зменшити страхи, допомогти клієнтові вийти з депресії [8].

За результатами опитування 93 адвокатів Запорізької обласної колегії адвокатів нами виявлено, що професійно компетентний адвокат має знання, вміння, навички адвокатської діяльності, професійно та психологічно підготовлений до адвокатської діяльності, має розвинуті професійно важливі якості (моральні, мотиваційні, комунікативні, вольові, інтелектуальні) та пізнавально-психічні процеси (відчуття, уяву, сприймання, увагу, мислення, пам’ять), володіє такими видами професійної компетентності: правовою, пізнавальною, комунікативною, організаторською, конструктивною, психологічною, засвідчувальною, технічною.

Розглянемо докладніше перелічені види професійної компетентності адвоката:

1. **Правова компетентність** – виявляється в тому, що адвокати повинні вміти: дотримуватися, використовувати і застосовувати на практиці вимоги законодавства, вирішувати питання, що виникають при конкуренції норм права; стежити за змінами у законодавстві; користуватися правовими знаннями законів, вимогами, правилами; проводити пошук нормативно-правових актів у законодавстві; реалізовувати свої права й обов’язки, застосовувати ці форми і методи у своїй практичній повсякденній роботі тощо.

2. **Пізнавальна компетентність адвоката** спрямована на встановлення істини за допомогою пізнання певних фактів, подій, явищ з метою захисту свого клієнта. Успішне вирішення цього завдання можливе через пізнання доказів, процесуальних та юридичних документів, проведення бесід з учасниками процесу, що допоможе глибше пізнати всі обставини справи довести їх до судді у судовому засіданні. Уміння знаходити інформацію, яка стосується справи, потребує від адвоката глибини та гнучкості мислення, спостережливості, комунікативних та моральних якостей, розвинутої пам’яті тощо.

3. **Комунікативна компетентність адвоката** допомагає йому правильно сприймати й оцінювати людей, успішно налагоджувати стосунки з учасниками судового розгляду, привертати їх до себе, грамотно висловлювати думки тощо. Комунікативні якості адвоката допомагають йому у судовому засіданні переконливо розкрити суть справи, відповісти на поставлені питання, які цікавлять учасників процесу, тим самим адвокат допоможе судді розібратися по суті справи та прийняти правильне рішення. Зовнішній вигляд, поведінка, манера спілкування адвоката вселяє людям довіру і симпатію до захисника.

4. Організаторська компетентність надає можливість адвокату добре підготуватись до досудового розслідування справи, судового процесу, спланувати свою промову у суді, використати тактику та певні прийоми і методи захисту свого клієнта. Адвокат також повинен вміти підготувати клієнта до проведення слідчих дій, виступів у суді.

5. Конструктивна компетентність адвоката включає насамперед ухвалення рішення про обрання тієї або іншої стратегії і тактики захисту з урахуванням обставин справи і поведінки обвинувачуваного

6. Психологічна компетентність адвоката передбачає вміння виявляти психологічні особливості осіб які, звернулись до нього; застосовувати свої психологічні знання в процесі адвокатської діяльності; здійснювати візуальну діагностику осіб різного типу характеру тощо.

В деяких випадках стан, в якому знаходиться особа, що звернулась до адвоката, ускладнює процес спілкування між ними. Знаходячись в особливому психічному стані (депресія, психічна напруга, стресовий розлад тощо), клієнт, особливо якщо це людина похилого віку або неповнолітній, не може повністю зосередитися на питаннях адвоката, емоційно невірноважений та потребує екстреної психологічної допомоги. Досвідчені адвокати зазначають, що в таких випадках їм доводиться не тільки брати на себе рішення юридичних проблем клієнта, але і надавати психологічну допомогу. Так, адвокати при підготовці своїх клієнтів обговорюють можливий перелік питань, допомагають формулювати відповіді на них, планують та передбачають можливі варіанти розвитку ситуацій. Психологічно компетентний адвокат може професійно підготувати людину до ситуації психологічної напруги або тиску, з тим щоб клієнт не розгубився. Також можлива психологічна підготовка адвокатом представників протилежної сторони. Правильна організація простору і вибір часу переговорів, оптимальне розташування учасників за столом переговорів, психологічно грамотне формулювання і послідовність пред'явлення аргументів, технології нейролінгвістичного програмування приносять сьогодні психологічно компетентним адвокатам позитивні результати [8].

7. Засвідчувальна компетентність адвокатів виявляється в тому, що вони повинні вміти: самостійно давати оцінку матеріалам справи; приймати вірні процесуальні рішення з оформленням відповідних документів при збиранні, оцінці та перевірці доказів; оформлювати процесуальні документи, що долучаються до матеріалів у справах; надати всій одержаній інформації спеціальної, передбаченої законом форми (заява, позовна заява, клопотання, скарга тощо).

8. Технічна компетентність адвокатів означає вміння: виконувати основні операції з файлами; створювати текстові документи в середовищі Microsoft Word; виконувати форматування документів; здійснювати обмін даними між програмами MS Office; використовувати комп'ютерну техніку для складання процесуальних документів, позовних заяв скарг, тощо.

Для того щоб покращити рівень адвокатури у країні, потрібно внести певні зміни у Порядок складання кваліфікаційних іспитів [5] та врахувати їх при прийнятті нового Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", а саме:

1. У новому Законі України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" передбачити, що адвокатом може бути особа, яка закінчила вищий навчальний заклад освіти III-IV рівня акредитації та отримала повну вищу юридичну освіту з однієї зі спеціальностей: "Правознавство", "Міжнародне право", "Правоохоронна діяльність", – що підтверджується дипломом України або відповідно до міжнародних договорів України дипломом іншої країни, має стаж роботи помічником адвоката не менш двох років, пройшла спеціальний курс професійно-психологічної підготовки адвокатів, володіє державною мовою, склала кваліфікаційні іспити, одержала в Україні свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та прийняла присягу адвоката України.

Стаж роботи помічником адвоката надасть можливість майбутньому захиснику зрозуміти юридично-психологічні аспекти адвокатської діяльності, зрозуміти адвокатську професійну діяльність очима адвоката, а не судді, прокурора, слідчого, юрисконсульта, нотаріуса. У особи, яка працювала помічником адвоката, вже будуть розвинені професійно важливі якості, знання, вміння, навички, види професійної компетентності, які повинні бути притаманні адвокату.

2. До обласних колегій адвокатів залучити професійно компетентних адвокатів зі стажем роботи не менше 5 років та практикуючих психологів, які протягом шести місяців проводили спеціальний курс професійно-психологічної підготовки осіб, що виявили бажання стати адвокатами та оволодіти спеціальною тактикою і прийомами здійснення захисту та представництва інтересів осіб у суді та інших установах, організаціях.

3. У вищих навчальних закладах освіти III-IV рівня акредитації, які здійснюють підгото-

вку спеціалістів та магістрів за спеціальностями “Правознавство”, “Міжнародне право”, “Правоохоронна діяльність”, на останніх курсах навчання розділяти групи студентів за майбутньою вузькою спеціалізацією, серед яких виокремлювати «Адвокатську діяльність». У навчальний план, який передбачений для підготовки студентів за напрямом “Адвокатська діяльність”, ввести такі спеціальні дисципліни: “Методика складання правових документів”, “Представництво і захист громадян в суді”, “Оскарження судових рішень”, “Судовий процес у цивільних справах”, “Кримінально-правові аспекти захисту прав обвинуваченого (підсудного)” та ін.

До навчального процесу залучати як викладачів адвокатів зі стажем роботи не менше п’яти років. При проведенні професійно-психологічної підготовки у навчальному процесі ВНЗ потрібно застосовувати такі активні форми та методи навчання:

- тренінги, за допомогою яких відпрацьовувати вміння та навички адвокатської діяльності (наприклад, надання консультацій з правових питань);
- ситуаційні завдання (студентам роздаються кримінальні, цивільні, адміністративні, господарські справи, після вивчення яких вони разом із адвокатом пропонують свої варіанти вирішення цієї справи);
- моделювання судових засідань у спеціально облаштованій навчальній залі судових засідань;
- рольові ігри з відеозаписом і подальшим аналізом студентами разом із адвокатом;
- організовувати проходження студентами практики у районних юридичних консультаціях міста, які підвідомчі обласній колегії адвокатів.

Реалізація викладених вище пропозицій буде сприяти підготовці професійно компетентних адвокатів у країні.

Предметом подальших досліджень у цьому напрямку буде розробка юридично-психологічних форм та методів навчання, які будуть спрямовані на розвиток професійної компетентності адвокатів.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Академії адвокатури України // <http://aau.edu.ua>.
2. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология: Учеб. – Х., 2002.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: Навч. посіб. – 2-е вид., доп. і перероб. – К., 2004.
4. Програма складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури: Затв. протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 р. № 6/2 // <http://www.attorneys.od.ua/plug.php?p=rule&c=id&id=55>.
5. Порядок складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури: Затв. протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 р. № 6/2 // <http://www.attorneys.od.ua/plug.php?p=rule&c=id&id=55>.
6. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2887-12>.
7. Пропозиції робочої групи ВККА щодо проекту закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” // <http://vkka.gov.ua/index.php?page=news&id=25>.
8. Скабелина Л.А. Психологическое сопровождение адвокатской деятельности // http://psad.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=22.

Надійшла до редакції 23.11.2010

ЧАПЛИНСЬКИЙ К.О.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД’ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ГОЛОСОМ, ОСОБЛИВОСТЯМИ МОВИ І ФОНОГРАМОЮ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань тактичного забезпечення пред’явлення для впізнання. Розглянуто організаційні заходи і тактичні прийоми пред’явлення для впізнання за голосом, особливостями мови, фонограмою.

Ключові слова: тактика, тактичне забезпечення, пред’явлення для впізнання, впізнання.

